

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 8

The 8th STOU National Research Conference

การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

Participation of the Community Enterprise Members in Tha Pla District, Uttaradit Province

สุพรรณณี กันขัต (Suphannee Kankhad)¹ บำเพ็ญ เขียวหวาน (Bumpen Keowan)²สินีนุช คุรุเมือง แสนเสริม (Sineenuch Khrutmuang Sanserm)³

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน 2) ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน 3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน 4) ปัญหาและข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน และ 5) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ สมาชิกวิสาหกิจชุมชนในอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ได้รับการประเมินศักยภาพ จำนวน 39 กลุ่ม สมาชิก จำนวน 768 ราย กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 264 ราย โดยใช้สูตรของ Taro Yamane สุ่มแบบง่ายด้วยการจับสลากตามรายชื่อ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ ผลการศึกษาพบว่า 1) สมาชิกวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 43.71 ปี ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส ร้อยละ 37.5 จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษา สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.06 คน รายได้ครัวเรือนต่อปีเฉลี่ย 212,875.00 บาท รายได้จากการเข้าร่วมวิสาหกิจชุมชนต่อปีเฉลี่ย 38,170.45 บาท ส่วนมากเป็นหนี้กองทุนหมู่บ้าน เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนเฉลี่ย 4.35 ปี ส่วนมากเข้าเป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนเพราะต้องการรายได้เพิ่ม 2) สมาชิกวิสาหกิจชุมชนส่วนมากมีความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนอยู่ในระดับมาก ในภาพรวมสมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งความรู้ต่างๆ ในระดับปานกลาง 3) สมาชิกมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ด้านการวางแผน ด้านการดำเนินกิจกรรม ด้านการรับผลประโยชน์ และด้านการประเมินผล ทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก 4) สมาชิกมีปัญหาในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในด้านการวางแผน ด้านการดำเนินกิจกรรม และด้านการประเมินผล อยู่ในระดับน้อย ส่วนด้านการรับผลประโยชน์ในภาพรวมมีปัญหาในระดับปานกลาง โดยสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีความเห็นด้วยกับข้อเสนอแนะของการมีส่วนร่วมด้านการวางแผน ด้านการดำเนินกิจกรรม ด้านการรับผลประโยชน์ และด้านการประเมินผล ทั้ง 4 ด้าน ในระดับมาก และ 5) รายได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่ม แหล่งความรู้และระดับปัญหา มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

คำสำคัญ การมีส่วนร่วม วิสาหกิจชุมชน จังหวัดอุตรดิตถ์

¹ นักศึกษาหลักสูตรปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาส่งเสริมการเกษตร สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช e-mail address: tanoy-129@hotmail.com

² รองศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช bumpen.keo@stou.ac.th

³ รองศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช sineenuch.san@stou.ac.th

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 8

The 8th STOU National Research Conference

Abstract

The objectives of this research were to study 1) basic personal condition, economic and social of community enterprise members 2) knowledge and its resources in the operations of community enterprise members 3) the participation in the operations of community enterprise members and 5) factors in relations with the participation of members in the operations of community enterprise members in Tha Pla District, Uttaradit Province. Population of this study was 39 groups which consisted of 768 people who were members of community enterprise in Tha Pla District, Uttaradit Province and passed the potential evaluation by using Taro Yamane formula. Used the simple sampling method by random name pick-up. Data was collected by interview. Statistics used were: frequency, percentage, maximum value, minimum value, average, standard deviation, and multiple linear regressions. The results of the study showed that 1) most of the community enterprise members were female with the average age of 43.71 years old and mostly married. 37.5% completed primary school education with the average household member of 3.06 people and the average household income of 212,875.00 Baht. The average income from participating in the community enterprise was 38,170.45 Baht. Mostly owed from the village fund. The average duration of being a member of the community enterprise was approximately 4.35 years. The majority of people that decide to become a member of the community enterprise was due to the fact that they wanted to earn more income. 2) Most of community enterprise members had knowledge about the operations of community enterprise at a high level. In an overall picture, members of community enterprise received the information from various sources at a medium level 3) the participation of members in the operations of community enterprise in planning, activity operation, benefit receiving, and evaluation was in all 4 aspect at a high level 4) participation problem of the members in the operation of community enterprise in planning, activity operation, and evaluation was at a low level. In regards to the overall benefits receiving, the problem was considered as a medium level. Members of community enterprise agreed with the recommendation of participation in planning, activity operation, benefit receiving, and evaluation in all 4 aspects at a high level ,and 5) Income from being a group member, knowledge resources, and level of problems in relation to participation of the members in the operations of community enterprise.

Keywords: Participation, Community Enterprise, Uttaradit Province

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 8

The 8th STOU National Research Conference

บทนำ

การประกอบการที่เกิดจากชุมชนมีการรวมตัวกันเพื่อประกอบธุรกิจในระดับรากหญ้า ซึ่งเป็นธุรกิจที่ยังมีขนาดไม่ถึงวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม (SME) หรือสหกรณ์ แต่เป็นธุรกิจที่สามารถช่วยเหลือเศรษฐกิจของประเทศได้ในระดับหนึ่ง ธุรกิจในระดับนี้ยังมีปัญหาที่ประสบอยู่ คือ ไม่เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานรัฐหรือเอกชนอื่นๆ เนื่องจากไม่มีกฎหมายรองรับ การสนับสนุนจากภาครัฐไม่ตรงกับความต้องการที่แท้จริง เนื่องจากข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย และความต้องการไม่ชัดเจน รัฐบาลจึงกำหนดให้มีการออกกฎหมายรองรับการประกอบการ เรียกว่า พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 เพื่อส่งเสริมสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง โดยวิสาหกิจชุมชนเป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้ประชาชนรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันทำกิจกรรมของกลุ่มตามนโยบายของรัฐบาลที่มีความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนและให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ซึ่งกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาต่างๆ ที่มีการดำเนินการอยู่ทั่วประเทศ ยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร วิสาหกิจชุมชนจำนวนหนึ่งอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้าไปแข่งขันทางการค้า โดยกรมส่งเสริมการเกษตร ได้รับมอบหมายภารกิจให้เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ทำหน้าที่ในการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น พัฒนาความสามารถในการจัดการ และพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน บูรณาการกับหน่วยงานภาคีทุกภาคส่วนเพื่อให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นผู้ประกอบการของหน่วยธุรกิจที่สูงขึ้น เป็นกลไกในการบริหารให้เกิดการส่งเสริมสนับสนุนแก่กิจการวิสาหกิจชุมชนทั้งในระดับประเทศ ระดับจังหวัด และระดับอำเภอ ตลอดจนเกิดกลไกการทำงานทุกระดับให้เกิดการเชื่อมโยงกัน (สำนักงานเกษตรจังหวัดอุดรธานี, 2560, น. 1)

อำเภอท่าปลา จังหวัดอุดรธานี มีพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นภูเขาหินลูกรัง เป็นลอนลูกคลื่น แห้งแล้ง ไม่เหมาะสมต่อการทำการเกษตร สำนักงานเกษตรอำเภอท่าปลา กรมส่งเสริมการเกษตรจึงเข้าไปส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อแปรรูปสินค้าจำหน่าย แก้ปัญหาการว่างงาน ทำให้คนในพื้นที่มีงานทำ มีรายได้ จากการแนะนำและส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มดังกล่าว ทำให้คนในชุมชนเกิดความสนใจและรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เพื่อแปรรูปสินค้าจำหน่าย ตามความถนัดและความสามารถ และเริ่มพัฒนากลายเป็นธุรกิจเล็กๆ ในครอบครัว ต่อมาคนในชุมชนเริ่มให้ความสนใจและต้องการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ประกอบกับในปี 2549 กรมส่งเสริมการเกษตรได้ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขึ้น สำนักงานเกษตรอำเภอท่าปลา จึงเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรและคนในชุมชนรวมตัวกัน เพื่อยื่นจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยสำนักงานเกษตรอำเภอท่าปลาได้มีการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชน โดยใช้แบบประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และจัดชั้นวิสาหกิจชุมชนเป็น 3 ระดับ คือ ระดับดี ระดับปานกลาง และระดับต้องปรับปรุง เพื่อเป็นข้อมูลให้วิสาหกิจชุมชนใช้ประโยชน์ในการกำหนดแนวทางพัฒนาตนเอง โดยอำเภอท่าปลามีวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับการประเมินศักยภาพ จำนวน 39 กลุ่ม จำนวนสมาชิก 768 ราย ซึ่งทุกกลุ่มมีผลการประเมินอยู่ในระดับดี (สำนักงานเกษตรจังหวัดอุดรธานี, 2560, น. 6) ซึ่งในปัจจุบันการดำเนินของวิสาหกิจชุมชนนั้นมีทั้งที่ประสบความสำเร็จและที่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ปัจจัยหนึ่งคือ การที่สมาชิกยังไม่ให้ความสำคัญกับการเข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน (ดาวใจ ดอกไม้คลี, 2556, น. 2) ซึ่งปัญหานี้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน เพราะถ้าสมาชิกมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานจะช่วยลดปัญหาการบริหารจัดการแบบผูกขาดจากบุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ ทำให้ลดความเสี่ยงในการบริหารจัดการ ทำให้สมาชิกมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ เกิดทัศนคติที่ดีต่อการดำเนินงาน และพร้อมที่

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 8

The 8th STOU National Research Conference

จะทำการกิจกรรมด้วยความเต็มใจ สุดท้ายแล้วการดำเนินงานภายในวิสาหกิจชุมชนก็จะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (ธัญญ์วี ธรศิริพลฤทธิ์, 2555, น. 3) และประสบความสำเร็จตามที่กลุ่มได้ตั้งเป้าหมายไว้

จากเหตุผลดังกล่าว จึงมีความจำเป็นที่ต้องศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ว่ามีระดับการมีส่วนร่วมเป็นอย่างไร ใน 4 ประเด็น ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินกิจกรรม การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล รวมทั้งปัญหาและข้อเสนอแนะของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน โดยศึกษาสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับการประเมินศักยภาพทุกกลุ่มในอำเภอท่าปลา ซึ่งผลการศึกษาจะเป็นแนวทางในการพัฒนาสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนมากขึ้น เพื่อให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จและยั่งยืน นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานราชการและผู้ที่เกี่ยวข้องนำผลการศึกษาไปปรับใช้ในการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน
2. เพื่อศึกษาความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน
3. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน
4. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน
5. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 8

The 8th STOU National Research Conference

กรอบแนวคิดการวิจัย

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

1. สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล

1.1 อายุ

2. สภาพทางเศรษฐกิจ

2.1 สมาชิกในครัวเรือน

2.2 รายได้ในครัวเรือน

2.3 รายได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่ม

3. สภาพทางสังคม

3.1 ระยะเวลาการเป็นสมาชิก

4. ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน

5. แหล่งความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน

6. ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน

7. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน

การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน วิสาหกิจชุมชน

- ด้านการวางแผน
- ด้านการดำเนินกิจกรรม
- ด้านการรับผลประโยชน์
- ด้านการประเมินผล

ระเบียบวิธีวิจัย

1. แบบการวิจัย การวิจัยเชิงสำรวจ (survey research)

2. ประชากร คือ สมาชิกวิสาหกิจชุมชนอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ได้รับการประเมินศักยภาพทั้งหมด จำนวน 39 กลุ่ม สมาชิก 768 ราย ซึ่งทุกกลุ่มมีผลการประเมินศักยภาพอยู่ในระดับดี (สำนักงานเกษตรจังหวัดอุตรดิตถ์, 2560, น. 6) กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษาโดยใช้สูตรของ Taro Yamane โดยกำหนดความคลาดเคลื่อนเท่ากับ 0.05 ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 264 ราย ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) ด้วยการจับสลากตามรายชื่อสมาชิกวิสาหกิจชุมชนในแต่ละกลุ่ม ให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างตามที่กำหนด

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย 4 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน

ตอนที่ 2 ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

ตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

ตอนที่ 4 ปัญหาและข้อเสนอแนะของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

4. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 8

The 8th STOU National Research Conference

1. การตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา (content validity) เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปให้คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาตรวจสอบ แก้ไข และให้คำแนะนำ ก่อนที่จะนำไปทดสอบความถูกต้องกับสมาชิกวิสาหกิจชุมชน และหาค่าความเที่ยงตรงโดยนำแบบสัมภาษณ์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน หลังจากนั้นนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC (Index of Item - Objective Congruence) ได้ค่า IOC เท่ากับ 0.95

2. การตรวจสอบความเชื่อถือได้ (reliability) นำแบบสัมภาษณ์ที่ตรวจสอบแล้ว นำไปทดสอบสัมภาษณ์กับสมาชิกวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดอุดรธานี ที่มีประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ราย เพื่อทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์ โดยวิธีการใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติในการคำนวณ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ค่าความเชื่อถือได้ของแบบสัมภาษณ์ในแต่ละตอนได้ดังนี้

1) ระดับความรู้ที่ได้รับจากแหล่งความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน เท่ากับ 0.984

2) ระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน เท่ากับ 0.972

3) ระดับปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน เท่ากับ 0.964

4) ระดับความเห็นด้วยด้านข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน เท่ากับ 0.982

ซึ่งหมายความว่าแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นสำหรับงานวิจัยนี้มีค่าความเชื่อถือได้ในระดับมาก สามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ เพราะมีค่า α ตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป ถือว่าข้อคำถามมีความเชื่อมั่น (ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์ และอัจฉรา ชำนิประศาสน์, 2545, น.145) จากนั้นจึงนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์อีกครั้งก่อนที่จะนำไปใช้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ หลังจากเก็บรวบรวมแบบสัมภาษณ์ได้ครบแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลมาบันทึก ลงรหัสข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ (percentage) ค่าแจกแจงความถี่ (frequency) ค่าเฉลี่ย (mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) ค่าต่ำสุด (minimum) ค่าสูงสุด (maximum) และใช้สถิติอ้างอิงในการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน

สมาชิกวิสาหกิจชุมชนในอำเภอท่าปลา จังหวัดอุดรธานี ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย 43.71 ปี ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ส่วนมากประกอบอาชีพการเกษตร มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.06 คน มีรายได้รวมของสมาชิกในรอบปีเฉลี่ย 212,875.00 บาท มีรายได้รวมจากการเข้าร่วมวิสาหกิจชุมชนต่อปีเฉลี่ย 38,170.45 บาท สมาชิกวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่มีหนี้สิน โดยแหล่งที่มาของหนี้สินส่วนมากมาจากกองทุนหมู่บ้าน มีระยะเวลาการเป็นสมาชิก

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 8

The 8th STOU National Research Conference

กลุ่มเฉลี่ย 4.56 ปี ส่วนมากเข้าเป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนเพราะต้องการรายได้เพิ่ม และร้อยละ 40.2 เป็นสมาชิกกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน

2. ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

2.1 ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

ผลการวิจัยระดับความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนใน 2 ประเด็น ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนและความรู้ด้านการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกวิสาหกิจชุมชน ร้อยละ 67.4 มีความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในระดับมาก เฉลี่ย 11.73 คะแนน ประเด็นที่สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมากกว่าร้อยละ 60 ตอบได้ถูกต้อง ได้แก่ ความหมาย ของวิสาหกิจชุมชน ประโยชน์ของวิสาหกิจชุมชน หน่วยงานหลักในการดำเนินการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนได้รับการรับรองตาม พ.ร.บ. การถือหุ้นในวิสาหกิจชุมชน วัตถุประสงค์หรือทรัพยากรที่นำมาใช้ในกระบวนการผลิต การให้คำแนะนำในเรื่องความรู้ที่มีความชำนาญเป็นพิเศษแก่กลุ่ม การมีส่วนร่วมในการวางแผนการผลิตและการตลาด การกำหนดประเด็นหลักเกณฑ์ในการประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่ม การลงทุนหรือลงทุนในการทำธุรกิจของกลุ่ม การกำหนดทิศทางในการพัฒนา การพิจารณาการแบ่งปันผลประโยชน์ และการตัดสินใจแก้ปัญหาของกลุ่ม และน้อยกว่าร้อยละ 60 ตอบได้ถูกต้อง ได้แก่ ประเภทของวิสาหกิจชุมชน และวิสาหกิจชุมชนเป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเพื่ออะไร

2.2 แหล่งความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

ผลการวิจัยแหล่งความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน พบว่า สมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งความรู้จากสื่อต่างๆ ดังนี้

1) แหล่งความรู้จากสื่อบุคคล ในภาพรวมสมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารในระดับมาก เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า ได้รับข้อมูลข่าวสารในระดับมากที่สุด 1 ประเด็น โดยได้รับข้อมูลข่าวสารจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ได้รับข้อมูลข่าวสารในระดับมาก 2 ประเด็น ได้แก่ 1) เจ้าหน้าที่ของรัฐหน่วยงานอื่นๆ เช่น พัฒนาชุมชน และ 2) ผู้นำท้องที่/ท้องถิ่น และได้รับข้อมูลข่าวสารในระดับปานกลาง 2 ประเด็น ได้แก่ 1) เพื่อนเกษตรกร และ 2)ญาติ/พี่น้อง

2) แหล่งความรู้จากสื่อในแบบกลุ่ม ในภาพรวมสมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารในระดับมาก เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า ได้รับข้อมูลข่าวสารในระดับมาก 2 ประเด็น ได้แก่ 1) การจัดอบรม/สัมมนา และ 2) การประชุม และได้รับข้อมูลข่าวสารในระดับปานกลาง 2 ประเด็น ได้แก่ 1) การจัดนิทรรศการ และ 2) การทัศนศึกษาดูงาน

3) แหล่งความรู้จากสื่อสารมวลชน ในภาพรวมสมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า ได้รับข้อมูลข่าวสารในระดับปานกลาง 2 ประเด็น ได้แก่ 1) โทรทัศน์ และ 2) หอกระจายข่าว และได้รับข้อมูลข่าวสารในระดับน้อย 1 ประเด็น โดยได้รับข้อมูลข่าวสารจากวิทยุกระจายเสียง

4) แหล่งความรู้จากสื่อสิ่งพิมพ์ ในภาพรวมสมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า สมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารในทุกด้านในระดับปานกลาง ได้แก่ 1) เอกสารเผยแพร่ 2) แผ่นพับ 3) วารสาร และ 4) โปสเตอร์

5) แหล่งความรู้จากสื่อออนไลน์ ในภาพรวมสมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า สมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารในทุกด้านในระดับปานกลาง ได้แก่ 1) อินเทอร์เน็ต 2) เฟสบุ๊ก 3) ไลน์ และ 4) ยูทูบ

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 8

The 8th STOU National Research Conference

3. การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

สมาชิกวิสาหกิจชุมชนในอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีส่วนร่วมในการดำเนินงานในระดับมาก ใน 4 ประเด็น ดังนี้

3.1 ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ในภาพรวมสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วมในระดับมากเมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า มีส่วนร่วมระดับมากทุกประเด็น ได้แก่ 1) การพัฒนาทักษะความรู้ของกรรมการและสมาชิกกลุ่ม 2) การพิจารณาการแบ่งปันผลประโยชน์ 3) การกำหนดทิศทางในการพัฒนากลุ่ม 4) การกำหนดโครงสร้างและการแบ่งหน้าที่ 5) การวางแผนด้านการผลิตสินค้า/บริการ 6) การวางแผนการควบคุมและพัฒนาคุณภาพมาตรฐานสินค้า/บริการ 7) การวางแผนด้านการตลาด 8) การวางแผนด้านการเงิน การลงทุนของกลุ่ม 9) การวางแผนโฆษณาประชาสัมพันธ์สินค้า/บริการของกลุ่ม และ 10) การกำหนดกฎระเบียบหรือข้อบังคับ

3.2 ด้านการมีส่วนร่วมในการลงทุนและการดำเนินกิจกรรม ในภาพรวมสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วมในระดับมาก เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า มีส่วนร่วมระดับมากทุกประเด็น ได้แก่ 1) การพัฒนาคุณภาพสินค้า/บริการของกลุ่ม 2) การลงทุนหรือการลงหุ้นในการทำธุรกิจของกลุ่ม 3) การจำหน่ายสินค้า/บริการของกลุ่ม 4) การประสานงานกับบุคคลที่เกี่ยวข้องในการดำเนินธุรกิจของกลุ่ม 5) การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร/ประชาสัมพันธ์สินค้าของกลุ่ม 6) การแสดงความคิดเห็นตัดสินใจแก้ปัญหาของกลุ่ม 7) การควบคุมตรวจสอบการดำเนินธุรกิจของกลุ่ม 8) การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินงานของกลุ่ม 9) การผลิตสินค้า/บริการ ให้แก่กลุ่ม และ 10) การให้คำแนะนำในเรื่องที่มีความรู้ ความชำนาญเป็นพิเศษแก่กลุ่ม

3.3 ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในภาพรวมสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า มีส่วนร่วมระดับมากทุกประเด็น ได้แก่ 1) การมีอาชีพและเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว 2) การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากการเป็นสมาชิกกลุ่ม 3) การได้รับเงินปันผลจากการร่วมดำเนินกิจกรรมกลุ่ม 4) การได้รับการยอมรับจากชุมชนในการร่วมดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม 5) การได้รับความรู้เกี่ยวกับการผลิต/การแปรรูป/การบริการ และ 6) การได้รับสวัสดิการจากการเป็นสมาชิกของกลุ่ม

3.4 ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ในภาพรวมสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลในระดับมาก เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า มีส่วนร่วมระดับมากทุกประเด็น ได้แก่ 1) การประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้นำและคณะกรรมการกลุ่ม 2) การติดตามและรับรู้ความก้าวหน้าธุรกิจของกลุ่ม 3) การประเมินผลการปฏิบัติงานของสมาชิกภายในกลุ่ม และ 4) การประเมินผลการดำเนินธุรกิจของกลุ่มในรอบปี

4. ปัญหาและข้อเสนอแนะของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน

4.1 ปัญหาของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน จากการศึกษาปัญหาของสมาชิก 2 ประเด็นใหญ่ๆ ได้แก่

1. ด้านการวางแผน มีปัญหาการมีส่วนร่วมในการวางแผนระดับปานกลาง 1 ประเด็น คือ สมาชิกไม่มีส่วนร่วมในการวางแผนการกำหนดทิศทางในการพัฒนากลุ่ม

2. ด้านการรับผลประโยชน์ มีปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในระดับปานกลาง 4 ประเด็น ได้แก่ 1) กลุ่มไม่มีโอกาสศึกษาดูงาน/อบรม เพื่อพัฒนา ทักษะ ความรู้ของสมาชิก 2) การดำเนินธุรกิจของกลุ่มให้ผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่า 3) สมาชิกไม่มีส่วนร่วมในการพิจารณาการจัดสรรผลประโยชน์ และ 4) ขาดการจัดสรรผลประโยชน์เพื่อสวัสดิการของสมาชิก

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 8

The 8th STOU National Research Conference

4.2 ข้อเสนอแนะของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกสหกิจชุมชน

สมาชิกสหกิจชุมชนในอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีระดับความคิดเห็นในภาพรวมต่อข้อเสนอแนะในระดับมาก เมื่อพิจารณาข้อเสนอแนะรายประเด็น ทั้ง 4 ประเด็น พบว่า

1. ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ในภาพรวมสมาชิกสหกิจชุมชนมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการวางแผนในระดับมาก เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า มีความคิดเห็นในระดับมากทุกประเด็น ได้แก่ 1) ควรร่วมกันวางแผนพัฒนาทักษะความรู้ของสมาชิก 2) ควรมีการวางแผนพัฒนาคุณภาพ มาตรฐานสินค้า/บริการของกลุ่มร่วมกัน 3) ควรมีการประชุมวางแผนด้านการบริหารกลุ่ม (การดำเนินงาน/โครงสร้างและกฎระเบียบ/การเงินและการบัญชี/สวัสดิการ) ร่วมกัน 4) ควรร่วมกันวางแผนด้านการตลาดของกลุ่ม 5) ควรร่วมกันวางแผนด้านการผลิตสินค้า/บริการของกลุ่ม และ 6) ควรร่วมกันวางแผนการประชาสัมพันธ์สินค้า/บริการของกลุ่ม

2. ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ในภาพรวมสมาชิกสหกิจชุมชนมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในระดับมาก เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า มีความคิดเห็นในระดับมากทุกประเด็น ได้แก่ 1) การพัฒนาฝีมือแรงงานต้องมีการพัฒนาทักษะสมาชิก เช่น การอบรมให้ความรู้ด้านการผลิต 2) ควรมีการประชุมกลุ่มเพื่อชี้แจงการดำเนินงานร่วมกัน 3) สมาชิกควรร่วมจัดหาวัตถุดิบให้สามารถผลิตได้ตลอดทั้งปี 4) สมาชิกควรร่วมกันควบคุมคุณภาพผลผลิต 5) สมาชิกควรมีส่วนร่วมในการหาช่องทางการตลาดเพื่อจำหน่ายสินค้า และ 6) สมาชิกควรร่วมกันบริหารกลุ่มให้มากขึ้น

3. ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในภาพรวมสมาชิกสหกิจชุมชนมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า มีความคิดเห็นในระดับมากทุกประเด็น ได้แก่ 1) ควรจัดให้มีการศึกษาดูงาน/อบรม เพื่อพัฒนาทักษะ และความรู้ให้แก่สมาชิกกลุ่ม 2) ควรมีการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม 3) คณะกรรมการและสมาชิกควรมีส่วนร่วมในการพิจารณาการจัดสรรผลประโยชน์ 4) ควรมีการจัดสรรผลประโยชน์เพื่อสวัสดิการของสมาชิก 5) ควรมีการจัดสรรผลประโยชน์เพื่อสวัสดิการของชุมชน และ 6) บุคคลเป้าหมายในการเข้าร่วมศึกษาดูงาน/อบรม ควรมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียน เพื่อให้สมาชิกทุกคนได้รับการพัฒนาทักษะ และความรู้

4. ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในภาพรวมสมาชิกสหกิจชุมชนมีระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการประเมินผลในระดับมาก เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า มีความคิดเห็นในระดับมากทุกประเด็น ได้แก่ 1) สมาชิกควรมีส่วนร่วมในการติดตามและรับรู้ความก้าวหน้าธุรกิจของกลุ่ม 2) สมาชิกควรมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินธุรกิจของกลุ่ม 3) ควรมีการประชุมชี้แจงให้สมาชิกเห็นความสำคัญของการประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่ม 4) เกณฑ์การประเมินผลการดำเนินธุรกิจของกลุ่ม ควรมีการประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน 5) ควรมีการกำหนดให้มีการประเมินผลกิจกรรมต่างๆ ให้ชัดเจน และ 6) สมาชิกควรมีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็น หลักเกณฑ์ในการประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่ม

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 8

The 8th STOU National Research Conference

5. การทดสอบสมมติฐาน

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุความสัมพันธ์ของตัวแปรกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ในอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์

ตัวแปร	ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย (b)	t	Sig.
ค่าคงที่	4.513	12.700	0.000
- อายุ (X ₁)	- 0.003	- 1.108	0.269
- สมาชิกในครัวเรือน (X ₂)	0.024	1.066	0.287
- รายได้ในครัวเรือน (X ₃)	1.227E-7	0.513	0.608
- รายได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่ม (X ₄)	3.800E-6	3.363**	0.001
- ระยะเวลาการเป็นสมาชิก (X ₅)	0.003	0.055	0.957
- ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน (X ₆)	- 0.013	- 0.783	0.434
- แหล่งความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน (X ₇)	0.092	2.680**	0.008
- ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน (X ₈)	- 0.380	- 8.254**	0.000
- ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน (X ₉)	0.004	0.310	0.757
R ² = 0.371 SEE = 0.316 F = 16.612 Sig. of F = 0.000			

** มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

* มีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่า มี 3 ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน โดยมี 2 ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกัน คือ รายได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่ม และแหล่งความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 นั่นคือ เมื่อสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีรายได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่มและได้รับความรู้จากแหล่งความรู้เพิ่มขึ้น การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นด้วย และมี 1 ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์ไปในทิศทางตรงกันข้าม คือ ระดับปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 นั่นคือ เมื่อสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีระดับปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนมากขึ้น แนวโน้มการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนก็จะลดลงในทางกลับกันถ้าสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีระดับปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนน้อยลง แนวโน้มการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนก็จะเพิ่มขึ้นด้วย

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 8

The 8th STOU National Research Conference

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในอำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ มีสิ่งที่นำมาอภิปรายดังนี้

1. ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกวิสาหกิจชุมชนส่วนมาก ร้อยละ 67.4 มีความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในระดับมาก ซึ่งใกล้เคียงกับวชิราภรณ์ อิมแก้ว (2558, น.129) พบว่า สมาชิกวิสาหกิจชุมชน ร้อยละ 49.5 มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนในระดับมากที่สุด โดยสมาชิกมีความรู้ต่ำกว่าร้อยละ 60 อยู่ 2 ประเด็น ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนเป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นเพื่ออะไร และวิสาหกิจชุมชนแบ่งออกเป็นกี่ประเภท ซึ่งเป็นเพียงข้อมูลพื้นฐานของวิสาหกิจชุมชนที่สมาชิกควรต้องทราบ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ควรให้ความรู้แก่สมาชิกวิสาหกิจชุมชนในด้านข้อมูลพื้นฐานของวิสาหกิจชุมชนด้วย เพราะผลการวิจัยพบว่า สมาชิกวิสาหกิจชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับดาวใจ ดอกไม้คลี่ (2556, น.71) พบว่า สมาชิกวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารจากนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ ทั้งนี้เพราะเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเข้าไปถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกกลุ่มๆ รวมทั้งการได้รับความรู้จากการอบรม/สัมมนา ทำให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนส่วนมากมีความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

2. การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ด้านการการวางแผน ด้านการดำเนินกิจกรรม ด้านการรับผลประโยชน์ และด้านการประเมินผล ทั้ง 4 ด้าน อยู่ในระดับมาก สามารถอภิปรายได้ดังนี้

2.1 ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน ในภาพรวมสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วมในด้านการวางแผนในระดับมากทุกประเด็น ทั้งนี้เพราะการวางแผนการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ถือเป็นหัวใจหลักของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆในกลุ่มได้ ซึ่งสอดคล้องกับสริณญา ภูมิภู (2550, น.84) ศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านการผลิตและการแปรรูปทางการเกษตรในจังหวัดลำปาง พบว่า สมาชิกมีส่วนร่วมในการวางแผนในระดับมาก

2.2 ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ในภาพรวมสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วมในด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมในระดับมากทุกประเด็น ทั้งนี้เพราะสมาชิกวิสาหกิจชุมชนส่วนมาก ร้อยละ 67.4 มีความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ซึ่งจัดอยู่ในระดับมาก ทำให้มีการลงทุนและการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกเพื่อการพัฒนาสินค้า/บริการของกลุ่ม สอดคล้องกับวชิราภรณ์ อิมแก้ว (2558, น.135) พบว่า การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ด้านการดำเนินกิจกรรม อยู่ในระดับมาก

2.3 ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ในภาพรวมสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในระดับมากทุกประเด็น ทั้งนี้เนื่องจากการเป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ถือเป็นการจดทะเบียนกลุ่มที่มีข้อกฎหมายและพระราชบัญญัติรองรับ โดยมีการตั้งกฎระเบียบ ข้อตกลงต่างๆ ตลอดจนการแบ่งผลประโยชน์ และมีการจัดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในรายงานการประชุมของกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับปิยวรรณ บุญทา (2554, น.62) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ในอำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง พบว่า การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ในการรับผลประโยชน์ อยู่ในระดับมาก

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 8

The 8th STOU National Research Conference

2.4 ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ในภาพรวมสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลในระดับมากทุกประเด็น ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกในกลุ่มให้ความสำคัญต่อการบริหารงานของประธานและคณะกรรมการ รวมทั้งการรับรู้ความก้าวหน้าและการดำเนินธุรกิจของกลุ่มในรอบปีที่ผ่านมา เพื่อให้สามารถวางแผนการดำเนินงานกิจกรรมให้ไปสู่เป้าหมายของกลุ่มร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับวารสาร อัมแก้ว (2558, น.135) พบว่า การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ด้านการประเมินผล อยู่ในระดับมาก แต่แตกต่างกับบุญญ์วี ธนศิริพลภัทร์ (2555, น.69) พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

3. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

3.1 ตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน

1) รายได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่ม จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจ คือ รายได้จากการเป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ในทิศทางเดียวกันกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน หมายถึง เมื่อสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีรายได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่มเพิ่มขึ้น การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ในทางกลับกัน ถ้าสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีรายได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่มลดลง การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนก็มีแนวโน้มลดลงด้วย สอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่า สาเหตุการเข้าเป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนเพราะต้องการรายได้เพิ่ม และรายได้รวมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับในรอบปีที่ผ่านมาเฉลี่ย 38,170.45 บาทต่อปี ทั้งนี้เนื่องจากการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรของเกษตรกรไม่ได้มีตลอดทั้งปี ช่วงเว้นว่างจากการทำการเกษตร จึงจำเป็นต้องมีกิจกรรมที่สามารถเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว ซึ่งรายได้เป็นแรงจูงใจให้สมาชิกร่วมทำกิจกรรมที่กลุ่มอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ดังกรมส่งเสริมการเกษตร (มปป, น. 6-12) กล่าวว่า การบริหารสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ประเด็นสำคัญ คือการสร้างขวัญ กำลังใจ ความพึงพอใจ และแรงจูงใจ การให้ผลตอบแทนทั้งด้านการเงิน สวัสดิการ และการสนับสนุนยกย่องชมเชย เป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างขวัญและกำลังใจในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนให้ยั่งยืน มีระบบการดำเนินการที่เหมาะสมทั่วถึง และเป็นธรรม จะส่งผลให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแสงเดือน พงชาชัย (2550, น.85) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้แก่ รายได้ของสมาชิก และมัทนา ไชยจิตต์ (2552, น.103) ศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าอำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิก ได้แก่ รายได้และผลตอบแทนหรือการรับผลประโยชน์ที่สมาชิกกลุ่มได้รับ

2) แหล่งความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่า แหล่งความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ในทิศทางเดียวกันกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน หมายถึง เมื่อสมาชิกได้รับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนมากขึ้น การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นด้วย ในทางกลับกัน ถ้าสมาชิกได้รับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนน้อย การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนก็มีแนวโน้มน้อยลงด้วย อาจเนื่องมาจากการได้รับข่าวสารจากแหล่งความรู้ต่างๆ เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญต่อการสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน หากสมาชิกได้รับข่าวสารถึงข้อดีข้อเสียเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน จะช่วยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ทำให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกลุ่มมากขึ้น

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 8

The 8th STOU National Research Conference

ซึ่งสอดคล้องกับมติที่ประชุม วรช.ว.ด (2552, น.94) ศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน เขตปฏิรูปที่ดิน จังหวัดนครปฐม พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ อายุ และการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3.2 ตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน

ตัวแปรอิสระที่มีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน คือ ระดับปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ พบว่า ระดับปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ในทิศทางตรงกันข้ามกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน หมายถึง เมื่อสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีระดับปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนมากขึ้น การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนก็มีแนวโน้มลดลง ในทางกลับกันถ้าสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีระดับปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนน้อยลง การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ซึ่งจากผลการศึกษา พบว่า สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีระดับปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในระดับน้อย การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนก็เพิ่มมากขึ้น ดังสำนักงานเกษตรจังหวัดอุดรธานี (2560, น. 10) กล่าวว่า ปัญหาส่วนใหญ่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน คือ สมาชิกขาดโอกาสในการร่วมวางแผน ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผลประโยชน์ ทำให้สมาชิกขาดแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ซึ่งประเด็นปัญหาดังกล่าวๆ ทำให้การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนน้อยตามไปด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ข้อเสนอแนะต่อกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

1) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ของสมาชิก พบว่า เมื่อสมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีรายได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่มเพิ่มขึ้น การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จากผลการศึกษาพบว่า สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีปัญหาในการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ ซึ่งจะเห็นว่าสมาชิกวิสาหกิจชุมชนจะให้ความสำคัญกับการจัดสรรผลประโยชน์และสวัสดิการต่างๆ ที่ตนเองจะได้รับ ดังนั้นเพื่อให้การมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ควรเปิดโอกาสให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนต่างๆ ได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ และให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีโอกาสมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน

2) ส่งเสริมให้มีการศึกษา หาความรู้จากสื่อต่างๆ จากการศึกษาพบว่า เมื่อสมาชิกได้รับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนมากขึ้น การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพราะการได้รับข่าวสารจากแหล่งความรู้ต่างๆ เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญต่อการสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน หากสมาชิกได้รับข่าวสารถึงข้อดีข้อเสียเกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน จะช่วยเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ทำให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกลุ่มมากขึ้น

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 8

The 8th STOU National Research Conference

1.2 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1) *ส่งเสริมความรู้* จากการศึกษาพบว่า สมาชิกวิสาหกิจชุมชนยังมีความรู้เรื่องประเภทของวิสาหกิจชุมชน และความรู้เรื่องความสำคัญของการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในระดับน้อย ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานของวิสาหกิจชุมชนที่สมาชิกควรทราบ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้าไปส่งเสริมและถ่ายทอดความรู้ในเรื่องข้อมูลพื้นฐานของวิสาหกิจชุมชน เช่น ประเภทของวิสาหกิจชุมชน และความสำคัญของการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนให้แก่สมาชิกวิสาหกิจชุมชน

2) *ส่งเสริมด้านการศึกษา* จากการศึกษาพบว่า สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีปัญหาเกี่ยวกับกลุ่มไม่มีโอกาสศึกษา/อบรม เพื่อพัฒนาทักษะความรู้ของสมาชิก ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมและให้การสนับสนุนด้านงบประมาณในการศึกษา/อบรม เพื่อเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ทำให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีโอกาสในการพัฒนาตนเอง พัฒนาความรู้ และพัฒนากลุ่มต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าควรศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่อำเภออื่น ๆ เพื่อนำข้อมูลที่ได้เป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน

2.2 ควรศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในระดับดี ระดับปานกลาง และระดับปรับปรุง เพื่อเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนทั้ง 3 ระดับ และนำข้อมูลที่ได้ไปปรับปรุงและเป็นแนวทางในการสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน อันจะส่งผลให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จและยั่งยืนต่อไป

2.3 ควรนำงานวิจัยในครั้งนี้ไปประยุกต์ทำการศึกษา พิจารณาถึงตัวแปรอิสระอื่นๆ เพิ่มเติม เพื่อให้ทราบได้อย่างชัดเจนว่านอกเหนือจากปัจจัยทางเศรษฐกิจด้านรายได้จากการเป็นสมาชิกกลุ่ม แหล่งความรู้ และระดับปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนแล้ว ยังมีปัจจัยใดอีกบ้างที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (ม.ป.ป.). *วิสาหกิจชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (อัดสำเนา).
- ดาวใจ ดอกไม้คลี่. (2556). *การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนในอำเภอนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- ธัญญ์วิ ธนศิริกุลภัทร์. (2555). *การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนในอำเภอลำลูกเกด จังหวัดแพร่*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- ธิตินันท์ วงษ์วาด. (2552). *การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนเขตปฏิรูปที่ดิน จังหวัดนครปฐม*. (การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- ปิยวรรณ บุญทา. (2554). *การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนในอำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- มัทนา ไชยจิตต์. (2552). *การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้า อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก*. (การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 8

The 8th STOU National Research Conference

- ลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์, และอัจฉรา ชำนิประศาสน์. (2545). *แนวทางการศึกษาค้นคว้าวิจัยระเบียบวิธีการวิจัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โอ เดียนส์โตร.
- วชิราภรณ์ อิ่มแก้ว. (2558). การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ในอำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.
- สรินญา ภูมิภู. (2550). *การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้านการผลิตและการแปรรูปทางการเกษตรจังหวัดลำปาง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- สำนักงานเกษตรจังหวัดอุดรธานี. (2560). *สรุปผลการดำเนินงานการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดอุดรธานี ประจำปี 2560*. (อัดสำเนา).
- แสงเดือน พงษาชัย. (2550). *ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, นนทบุรี.

